

od prethodnog dijela koji sadrži relevantniji pristup što daje interesantniji i pregledniji sadržaj.

Posljednji dio knjige sadrži *Zaključak* u kojem autor predstavlja doprinos Besima, Derviša A, Derviša M. i Sakiba Korkuta u raznim poljima i naukama: od religijskih i humanističkih do medicinskih, kao i njihov doprinos kulturi i kulturnom naslijeđu te aktivnom učestvovanju u prevođenju orijentalnih rukopisa. Također, daje do sada njihovu najkompletniju bibliografiju te prilaže i njihov značajan arhivski materijal u vidu faksimila: fotografija, pisama

i diploma, uključujući njihovu transkripciju i tekst. Na samom kraju, nalazi se iscrpan indeks imena i toponima te izvori i literatura korištena prilikom pisanja knjige.

Ova knjiga predstavlja značajan i važan doprinos izučavanju porodica i pojedinaca koji su dali enorman doprinos razvoju Bosne i Hercegovine. Jedna od tih porodica koja je dugo vremena bila zanemarena, je, upravo, i porodica Korkut. Ovim djelom dat je značajan poticaj reafirmaciji njihovog rada i podsticanje na njihov doprinos široj zajednici.

Omer Merzić

Nikola Mijatov, *Sport u službi socijalizma: Jugoslovensko iskustvo 1945–1953*. Beograd: Čigoja štampa, Institut za savremenu istoriju, 2020, 507.

Krajem 19. i tokom 20. stoljeća sport se pozicionirao kao značajan kulturni i društveni fenomen. Razvojem sportskih disciplina razvile su se i nauke poput sportske medicine, sportskog novinarstva i druge. Zahvaljujući sve većoj popularnosti i masovnosti sport je postao sredstvo za ostvarivanje drugih ciljeva koji

nisu primarno vezani za razonodu, popunjavanje slobodnog vremena ili takmičenje. Adolf Hitler i Benito Mussolini su međunarodne sportske manifestacije zloupotrebljavali za širenje nacizma i fašizma. U komunističkom bloku, ideolozi su isticali borbu protiv profesionalizma u sportu, ali ideja svestranog socijalističkog čovjeka

je podrazumijevala zdravlje i fizičku snagu, zbog čega je fizička kultura imala prvorazredni značaj jer podstiče poboljšanje zdravstvenog biltena, ali i fizičkih predispozicija potrebnih za odbranu države i izgradnju komunizma. O tome kako se sport koristio u svrhu izgradnje socijalizma u Jugoslaviji, na koji način se razvijao u ranom jugoslovenskom socijalizmu i kako su se politička dešavanja manifestirala kroz sport, raspravlja dr. Nikola Mijatov u knjizi *Sport u službi socijalizma: Jugoslovensko iskustvo 1945 – 1953*. Knjiga, objavljena u Beogradu 2020. godine u izdanju Čigoja štampе i Instituta za savremenu istoriju, predstavlja izmijenjenu i dopunjenu doktorsku disertaciju autora, koju je odbranio na Filozofskom fakultetu u Beogradu 2019. godine. Djelo se temelji na primarnoj arhivskoj građi, koja je prikupljena u Arhivu Jugoslavije, Arhivu Srbije, Arhivu grada Beograda i drugim arhivskim ustanovama. Pored toga, autor se koristio memoarima, štampom i intervjuima.

Mijatov je *Uvod* (str. 17-65) knjige iskoristio za diskusiju o teoriji sporta i analizu razvoja sporta od 1918. godine do kraja Drugog svjetskog rata. Autor skreće pažnju na terminologiju i korištenje pojmova “fizička kultura” i “sport”, s obzirom na to da su soci-

jalistički teoretičari sporta napravili distinkciju između navedenih termina. “Fizička kultura” predstavljala je sve ono što nije takmičarski i profesionalni sport, stoga se jugoslovenski fiskulturni pokret nastojao odvojiti od profesionalizma. U medijima iz vremena nakon 1945. godine ističe se da je socijalistički sport “nastao iz pepela”, što Mijatov negira smatrajući da se sport u socijalističkoj Jugoslaviji naslonio na sport Kraljevine Jugoslavije. U razdoblju od 1918. do 1941. godine fizičku kulturu je, po riječima autora, obilježio sokolski pokret. Sokolstvo je u svojoj ideji, pored fizičkog vaspitanja omladine, za cilj imalo i integraciju svih slovenskih zemalja, što je bilo idealno za njegov razvoj unutar Kraljevine. Nakon što je osnovana Banovina Hrvatska, sport se koristio za isticanje samostalnosti i nacionalnog identiteta. Uvodno poglavlje Mijatov završava sa partizanskim pokretom na slobodnoj teritoriji u Foči, gdje su slobodni trenuci korišteni za sportske aktivnosti, čime su pripadnici narodnooslobodilačkog pokreta (NOP) podizali svoju fizičku spremu, ali i moral. Kako se bližio kraj rata, tako su komunisti više pažnje posvećivali institucionalnom organiziranju sporta. Već u martu 1945. godine Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugosla-

vije govorio je o sportu u kontekstu predvojničke obuke. Zvanična izgradnja socijalističkog sporta započinje 8. maja 1945. kada je osnovan Fiskulturni odbor Jugoslavije.

U poglavlju *Sport u službi "dikta-ture proletarijata"* (str. 67-94) autor analizira značaj sporta u djelima komunističkih ideologa Karla Marksa, Fridriha Engelsa i Vladimira Iljiča Lenjina, te razvoj sporta u Savezu Sovjetskih Socijalističkih Republika (SSSR) Josifa Visarionoviča Staljina. Marks i Engels su fizičko vaspitanje smatrali dijelom cjelokupnog obrazovanja. Mijatov ukazuje da je Marks postavio osnove socijalističke fiskulture, kao što su svestranost i masovnost. Navedeni dvojac nije imao stav o pojavi klubaštva i vrhunskog sporta. Lenjin je u svom djelovanju posvećivao pažnju važnosti opismenjavanja društva, ali autor navodi da je proučavajući *Kapital* došao do zaključka da će produktivni rad, u korelaciji s nastavom i gimnastikom dovesti do izgradnje svestranog čovjeka. Nakon osvajanja vlasti 1917. godine, sport postaje sredstvo kojim se ostvaruje cilj izgradnje novog, potpunog čovjeka, koji je zdrav i svestran. Komunistička omladinska liga postavila je temelj sistema spremnosti za rad i odbranu, a koji se temeljio na sportu. Nakon

Staljinovog preuzimanja vlasti Svesavezna komunistička partija (SKPb) je donijela odluku da se isključivo Partija brine o razvoju sporta, te da bilo kakva nezavisna organizacija ne smije biti upletena u sport.

Nakon pobjede u Drugom svjetskom ratu i preuzimanja vlasti, novu ideologiju je bilo potrebno učiniti dostupnom za društvo, kako bi ista bila prihvaćena. Za širenje ideje bila je potrebna snaga, energija i entuzijazam, a koju je posjedovala omladina. Vladajuće strukture su smatrale da je omladinu najlakše privući preko sporta. Ključne ideološke karakteristike novog jugoslovenskog sporta su socijalističko jugoslavenstvo, masovnost, svestranost i dostupnost sporta. U poglavlju *Ideje nove fiskulture 1945 – 1953* (str. 95-195) Mijatov raspravlja o navedenim karakteristikama i načinu na koji se nastoji ostvariti cilj izgradnje novog socijalističkog čovjeka, koji će čuvati ideje nove države i tekovine NOP-a. Po autoru socijalističko jugoslavenstvo se manifestiralo kroz kult личности Josipa Broza Tita, a koji se gradio kroz Titovu štafetu i Dan mladosti. Simbolično, mladi su trčeći od grada do grada, kroz cijelu državu, prenosili štafetnu palicu, koja je na kraju manifestacije završavala u rukama

predsjednika. Mijatov ističe da ideja nije nova, jer su sokoli prvu štafetu organizirali 1923. godine u čast rođenja Petra II Karađorđevića. Autor smatra, s obzirom na pripremu, propagandu i planiranje, te uključenost svih građana bez obzira na dob i pol, da Titova štafeta predstavlja proces ili pokušaj izgradnje klasne i nadnacionalne ideologije i da je ovo primjer gdje se sport potčinio ideologiji. Fiskulturni pokret je korišten za predstavljanje izgradnje socijalizma, kulta vođe i nove tradicije. Masovnost se nastojala potaknuti raznim propagandnim manifestacijama, kao što su krosevi, sletovi, Titova štafeta, Fiskulturni dan, Dan plivanja i Dan fiskulturnika na vodi, Takmičenja u seoskom i industrijskom višeboju. Mijatov je u svom radu analizirao sletove i kroseve smatrajući ih značajnijim u odnosu na druge manifestacije. Drugi bitan temelj socijalističkog sporta je svestranost, zbog čega se organiziralo takmičenje za fiskulturnu značku “Za Republiku – napred”. Takmičenje je imalo 12 disciplina, a za svaku od njih je bilo potrebno ispuniti normu, koja je prilagođena spolu i uzrastu. Oni koji bi ispunili sve zadatke za nagradu nisu dobijali ništa materijalno, osim značke i ponosa.

Naredno poglavlje naslovljeno je *Realizacija nove fiskulture 1945 – 1953* (str. 197-340). Nekoliko je ključnih problema koji su uticali na razvoj sporta u ovom periodu. Prvi na listi koje je trebalo riješiti bio je nedostatak stručnog kadra, a pored toga problemi su se nalazili i u materijalnim sredstvima, jer je nedostajalo sportskih rekvizita, dok su dvorane i stadioni bili porušeni ili su se koristili za druge potrebe. Organizacija je, također, predstavljala problem, jer su za razvoj sporta bili zaduženi Komitet za fiskulturu, Fiskulturni savez Jugoslavije i Savez za fizičku kulturu Jugoslavije, ali se nije poznavala hijerarhija, odnosno, ko je kome nadređen i koje su nadležnosti ova tri organa. Kadrovska politika je bila izrazito loša. Mijatov je analizirao pozicije na čelnim funkcijama skoro svih Saveza i donio zaključak da je vrh jugoslovenskog sporta bio sastavljen isključivo od članova Komunističke partije Jugoslavije, a da većina njih nije ni dolazila iz svijeta sporta. Neki od funkcionera su bili ministri, pukovnici, generali, te autor s pravom postavlja pitanje koliko su oni imali vremena baviti se problemima fizičke kulture? Izgradnja sportskih objekata bila je predviđena prvim petogodišnjim planom o čemu Mija-

tov raspravlja, ali u prvim godinama Jugoslavije fiskulturnici su se morali nositi sa problemom neadekvatnih svlačionica, loših higijenskih uslova i slično. Za proizvodnju sportskih rekvizita bilo je zaduženo nekoliko fabrika, a to su "Sport" iz Beograda, "Predrag Heruc" iz Zagreba, te "Elan" iz Ljubljane, ali masovnija proizvodnja rekvizita desila se tek nakon što su otvorene i druge fabrike u ostalim republikama. Realizacija fiskulturne politike nije tekla dobro, niti su se načela poput svestranosti dobro provodila. Novoosnovana sportska društva su uglavnom bila usmjerena ka nogometu, dok je nedostajalo i masovnosti. Najveći broj članova bio je srednjoškolskog uzrasta, jer su srednjoškolci imali najviše vremena za bavljenje sportom. Pored osnivanja sportskih društava, vlast je gasila sportske kolektive koji nisu imali partizansku prošlost. Da bi se ostvarile ideje masovnosti, svestranosti i socijalističkog jugoslavenstva osnovano je Sportsko društvo "Partizan". Ovo je bilo društvo pod okriljem Jugoslovenske armije, a samim tim i od interesa države. S obzirom na interes i činjenicu da "Partizan" predstavlja vojni tim, sve njihove sekcije, a naročito nogometna, su uvijek trebale biti prve na takmičarskoj ljestvici ili u

samom vrhu, jer kakva bi to poruka bila da tim Armije nije među najboljim? Da bi se ostvario ovaj cilj u sportski segment se direktno uključila politika na način da je dekretom određeno da najbolji jugoslavenski nogometaši pređu u "Partizan". Na osnovu ovoga autor zaključuje da je profesionalizam u jugoslovenski sport ušao direktno s političkog vrha, iako se sve vrijeme isticala borba protiv ove pojave. Mijatov u ovom poglavlju govori i o problemima fizičke kulture u obrazovnim institucijama i militarizaciji sporta.

Nastojeći napraviti razliku u odnosu na sport u Kraljevini Jugoslaviji, vlast je zabranjivala profesionalizam, ističući da se ne može živjeti od bavljenja fiskulturnom, već od svog rada, a sport je sredstvo za postizanje cilja izgradnje Jugoslavije. Tako je bilo "na papiru", no kako je bilo u praksi autor obrazlaže u poglavlju koji nosi simboličan naziv *Profesionalni amateri: Vrhunski sport i jugoslovenski socijalizam* (str. 341-402). Uspjesi u sportu na međunarodnom nivou svjedočili su izgradnji socijalizma i savršenog socijalističkog čovjeka. Međutim, da bi se došlo do tog sportskog nivoa sportista je trebao profesionalni angažman. To bi značilo da se za uspješnost u određenoj

sportskoj grani treba odreći principa svestranosti i fokusirati se na samo jednu disciplinu, a više treninga značilo je manje rada u tvornici ili na nekom drugom mjestu. Ovo pitanje uzrokovalo je da su se mnogi principi socijalističkog sporta morali pomjeriti u stranu. Odsustvo s posla ili nastave u školi je predstavljalo veliki problem. Mijatov navodi primjere gdje su se odsustva odobraval, ali i primjere kada to nije bio slučaj, jer su u pitanju bili manje bitni sportisti i manje bitna takmičenja. Komitet za fiskulturu je reagirao po ovom problemu i donio odluku da se uskladi kalendar takmičenja i da se forsiraju natjecanja lokalnog karaktera. Odluka nije mogla biti primijenjena kod vrhunskog sporta, zbog čega su izuzeti fiskulturnici koji se pripremaju za savezna i međunarodna takmičenja. Oni su imali pravo na nadnice, fiskulturne rekvizite i mnoge druge privilegije, što autor tumači kao profesionalizam, koji je ulazio u jugoslavenski sport. Na osnovu izvora može se zaključiti da su sportisti vršili transfere iz jednog u drugi klub, čime se rađa nova profesija “profesionalni sportista”. Da bi se izbjegao sukob s principima ideologije za “profesionalne sportiste” izmišljen je novi naziv – “neamateri”, dok se novac koji

su zarađivali nije nazivao platom, već “hranarinom”. Mijatov smatra da su se oni izdvojili kao “poseban sloj stanovništva”, a kao razloge navodi privilegije i povlašten život. Također, u poglavlju je analizirano pitanje sportske kladionice, te problem s navijačkim incidentima. U izvorima je zabilježen veliki broj međusobnih fizičkih sukoba navijača, igrača i sudija. Među najvećim utakmicama u Jugoslaviji bili su susreti “Partizana” i “Crvene zvezde”, te je jako rano nastala podjela među navijačima na “crno-bele” i “crveno-bele”. Partiju je zabrinjavalo skandiranje protiv “Partizana”, te se takvo ponašanje kvalificiralo kao reakcionarsko. Također, autor navodi i druge incidente sa nacionalističkim ispadima, dok se u manjim sportskim kolektivima propagirao lokal patriotizam.

U posljednjem poglavlju *Ogledalo državne spoljne politike* (str. 403-460) Mijatov analizira poziciju sporta dok je Jugoslavije bila dijelom Istočnog bloka, potom u periodu sukoba sa Informbiroom (IB) i okretanja Zapadu, te na posljertku u vrijeme početka procesa formiranja pokreta nesvrstanih. Jugoslavija je prošla put od negiranja olimpijskog pokreta, jer su olimpizam vezali za kapitalizam, do uključivanja u organizaciju Olimpijskih igara (OI)

i prihvatanja olimpijske ideje, a time i olimpijskog sporta. Razloge ove radikalne transformacije možemo tražiti u političkim odnosima, s obzirom na to da je za učešće Jugoslavije na OI u Londonu 1948. godine bilo bitno šta će kazati zemlje narodne demokracije, dok je na OI u Helsinkiju 1952. godine Jugoslavija bila motivirana da izgradnju socijalizma pokaže upravo na nogometnoj utakmici protiv SSSR-a. Za prvu poslijeratnu Olimpijadu Jugoslavija je prekršila svoje ideološke principe slanjem u London samo onih koji su mogli ostvariti značajan rezultat. To je bilo potrebno objasniti javnosti, što se uradilo predstavljanjem učesnika na način da oni nisu izabrani takmičari, već borci za Jugoslaviju. Sigurno da je najznačajniji sportski događaj za državu u ovom vremenskom periodu bila već spomenuta nogometna utakmica sa SSSR-om, što autor predstavlja na osnovu novinskih izvještaja iz jedne i druge zemlje, gdje je pobjeda Jugoslavije proslavljena u Beogradu, Splitu, Zagrebu i raznim drugim gradovima širom države. Za to vrijeme u Sovjetskom Savezu vlada drugačije raspoloženje. Vojni tim "CDKA" je raspušten, a onim sportistima koji su je posjedovali bila je oduzeta titula "master sporta". Jugoslavija je sa zemljama

Istočnog bloka, do sukoba sa IB-om, imala dobru sportsku saradnju. Mijatov govori o Balkanskim igrama koje su osnovane za integraciju socijalističkih zemalja i koje su bile pandan Zapadnom bloku. Sredinom 1948. godine Jugoslavija ulazi u političku, ali i u sportsku izolaciju. Međusobna ranija zakazana takmičenja su otkazana, a države su uskraćivale izdavanje viza jugoslovenskim sportistima. Komitet Balkansko-srednjoevropskih igara je prebačen iz Beograda u Bukurešt. Međutim, autor navodi kako je izolacija veoma brzo prebrođena, jer su već 1949. godine jugoslovenski klubovi igrali svoje utakmice u Belgiji, Austriji, Francuskoj, Alžiru, Maroku. Jugoslavija sada pristupa međunarodnim organizacijama i federacijama koje su "s one strane" željezne zavjese i time grade nove sportske veze. Dobar primjer povezanosti sporta i politike autor predstavlja kroz Balkanski pakt, koji je bio dio geostrateškog približavanja Jugoslavije, Turske i Grčke. Između ove tri države su odigrane nogometne prijateljske utakmice, a prihod s utakmica bio je namijenjen za izgradnju spomenika u koji bi bio uklesan tekst sporazuma. Prve naznake nesvrstanosti u sportu, prema Mijatovu, desile su se 1952. godine u Helsinkiju, kada se reprezentacija

Jugoslavije susrela sa reprezentacijom Indije, gdje je predložena turneja jednog prvorazrednog jugoslovenskog kluba po Indiji i njoj susjednim zemljama. Indonezija je također pozvala fudbalsku reprezentaciju na gostovanje. Autor smatra da navedeni primjeri pokazuju da je gostovanje fudbalera bio dio međunarodne diplomatije, koja je prethodila Titovoj posjeti Indiji i Burmi. Fudbalski klubovi su također igrali svoje utakmice diljem svijeta, te se može zaključiti da je sport pratio vanjsku politiku Jugoslavije i bio saveznik međunarodne diplomatije. Na kraju knjige nalazi se *Zaključak*, potom popis citiranih izvora i literatura, *Skraćenice*, te *Registar ličnih imena i Bilješka o autoru*.

Posljednjih decenija u evropskoj i svjetskoj historiografiji započet je trend istraživanja nešto drugačijih tema, od uobičajenih na koje smo navikli poput vojne i političke historije, a jedna od takvih je i historija sporta. Objavljeno je nekoliko značajnih djela, a pokrenuti su i časopisi koji se bave pitanjima odnosa sporta politike i ideologije, uticaja na društvo i slično. Na našim prostorima fenomenu sporta najviše pažnje su posvećivali sociolozi. Knjiga dr. Nikole Mijatova *Sport u službi socijalizma: Jugoslovensko iskustvo 1945 – 1953*,

je prva monografija na ovim prostorima koja na ovakav način analizira odnos i razvoj sporta u cjelini, a koji je isprepleten s potrebama ideologije socijalizma na prostoru bivše Jugoslavije. U prvim godinama nakon Drugog svjetskog rata Jugoslavija je imala svog uzora u SSSR-u, tako da je i sport bio organiziran po njihovom modelu. Iako su vlasti isticale da je fiskulturni pokret nastao “iz pepela”, autor je u knjizi dokazivao da neke aktivnosti nisu bile nove, već da su se ranije mogle vidjeti u Kraljevini Jugoslaviji i SSSR-u. Nastojeći da se odmakne od sporta iz vremena Kraljevine, proklamirane su ideološke karakteristike novog jugoslovenskog sporta, kao što su socijalističko jugoslavenstvo, masovnost, svestranost i dostupnost sporta. Navedeni principi su bili teško ostvarivi, a naročito kada je Jugoslavija trebala sportsko međunarodno predstavljanje. Smatramo da se na ovom posljednjem primjeru najbolje oslikava sva zamršenost sportskog života u prvih osam godina države, jer je vlast zabranjivala profesionalizam, ali je morala pronaći druge izlaze ukoliko je razvoj socijalizma bilo potrebno predstaviti na međunarodnim sportskim takmičenjima, a u isto vrijeme ne dirati načela fiskulturnog pokreta. Ovo je

period u kojem je vrh države mijenjao političke pravce što se odrazilo i na sport, gdje se možda najznačajnija promjena može vidjeti na poimanju Olimpijskih igara. Djelo predstavlja značajan iskorak u istraživanju histo-

rije sporta na prostoru socijalističke Jugoslavije i dobar temelj za dalja istraživanja razvoja sporta unutar jugoslovenskih republika.

Alen Borić

Jugoslavija: poglavlje 1980–1991. Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, 2021, 963.

Krajem 2021. godine u Beogradu je izašla druga knjiga iz projektnog poduhvata Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji naziva *Jugoslavija: poglavlje 1980–1991*. Kao što je u djelu naznačeno, prije deset godina je Helsinški odbor u okviru osmišljavanja i koncipiranja projekta *Yu-historia* okupio grupu autora iz svih zemalja nasljednica Jugoslavije u nastojanju da se fenomen državne zajednice prouči što svestranije i sveobuhvatnije. Knjiga sadrži radove koji nastoje proširiti istraživačku osnovu o temama iz ovog perioda, zbog toga se, pored historijskih izvora prvog reda, u djelu mogu pronaći i ostali izvori poput: dnevnika, memoara, autobiografija, dokumentacija o zaboravljenim ljudima i događajima. U tematsko središte knjige je posta-

vljen sukob između dva koncepta jugoslavenske države; da li se ona raspala zato što nije bilo rješenja ili se raspala jer je njena najveća republika Srbija, jednostrano odbacila kompromisno rješenje – Ustav iz 1974. godine.

Radovi, njih ukupno 27, podijeljeni su u dvanaest tematskih skupina. U *Uvodnoj studiji* (str. 15-94) kojeg je napisala politologinja i historičarka Latinka Perović, u obzir su, pored historijskih fakata, uzeta i ona saznanja koja je sama autorica doživjela, kroz lično učešće u omladinskom i ženskom pokretu Jugoslavije (1950–1960), a u drugoj polovini šezdesetih i početkom sedamdesetih godina kroz učešće u Savezu komunista Srbije. U prvom poglavlju svoga teksta, autorica je odlučila da objasni zašto su se autori ovog djela